

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень

ПІДГОРНА Ірина Євгенівна

УДК 330:658.03(477.8)

**ЕКОНОМІЧНІ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ РЕФОРМУВАННЯ
ВІДНОСИН ВЛАСНОСТІ В ПРОМИСЛОВОСТІ
(НА ПРИКЛАДІ МАШИНОБУДІВНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)**

Спеціальність 08.07.01 - Економіка промисловості

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса - 1997

АВ. З. З. З.

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
ЗАЙЦЕВ Олександр Павлович
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, провідний науковий співробітник.

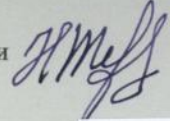
Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
БЕЛЬТЮКОВ Євген Афанасійович
Одеський державний політехнічний університет, зав. кафедрою,
доктор економічних наук, професор
ОСПОВ Василь Іванович
Одеський державний економічний університет, зав. кафедрою.

Провідна установа: Київський Національний університет ім. Т.Г.Шевченка
Міносвіти України, кафедра управління і економіки підприємства .

Захист відбудеться "18" листопада 1997 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої Ради Д 41.177.01 в Інституті проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 270044, м. Одеса - 44, Французький бульвар, 29.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України за адресою: 270044, м. Одеса - 44, Французький бульвар, 29.

Автореферат розісланий "17" листопада 1997р.

Вчений секретар
Спеціалізованої вченої Ради

Тараканов М.Л.

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00751643 (Q)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертаційного дослідження. В умовах переходу економіки до ринку об'єктивною необхідністю стає формування суб'єктивних ринкових відносин: незалежних суб'єктів господарювання, здатних вступати між собою у відносини конкуренції. На початку 90-х років в Україні різко погіршилась соціально-економічна ситуація, яка виражається в зниженні обсягів виробництва, продуктивності праці. Прискорення економічного поживлення може відбутися завдяки інвестиційній та іноваційній діяльності безпосередньо в товаровиробництві.

Кризові процеси розвиваються в країні на фоні становлення ринкової економіки. У зв'язку з цим все актуальнішим стає питання про міру та ступінь взаємозв'язку зростаючих процесів соціально-економічної кризи з переходом до ринкової економіки.

Зародження стабілізаційних процесів в ряді галузей господарства вимагає визначення основних напрямків післякризового розвитку, структурного та технологічного переоснащення економіки в цілому, а також розробки теоретичних, економічних та правових аспектів функціонування промислового виробництва в умовах формування ринкових відносин.

При розробці заходів виходу з кризового становища необхідна стратегія економічного оновлення, яка базується на органічному поєднанні ринкових та державних регуляторів, формуванні належного економіко-правового середовища, визначенні внутрішніх і зовнішніх пріоритетів з орієнтацією на конкурентоспроможність вітчизняного товаровиробництва, створення умов для мотивації виробничої активності та високопродуктивної праці, активізації інвестиційної діяльності. Важливим питанням в умовах переходу до ринку постає реформування податкової та амортизаційної політики для створення сприятливого інвестиційного клімату.

Самостійність українських підприємств в господарській діяльності дозволяє вишукати шляхи отримання максимального прибутку від реалізації товарів і послуг, використовуючи ефективний механізм економічних та фінансових регуляторів.

Актуальність проблеми формування ринкового механізму та стабілізації діяльності господарських об'єктів, недостатність дослідження в цьому напрямку, що постають перед практикою сьогодення в умовах економічних реформ в Україні, були підставою для вибору теми дисертаційної роботи.

Питання переходу до ринку та становлення ринкових відносин, реформування відносин власності, розвитку інвестиційної діяльності, фінансового аналізу розглядалися в працях вчених-економістів України та СНД С.Богачова, Д.Богині, Т.Волинського, І.Зятковського, Т.Климка, А.Матвієнка, В.Коровкіна, В.Кабаліної, П.Кулініна, Р.Кумахова, А.Медведева, С.Мочерного, М.Мясніковича, Л.Пилипенка, В.Поповкіна, І.Продіуса, А.Радигіна, А.Рудченка. Фінансовому аналізу діяльності господарських суб'єктів присвячено чимало робіт зарубіжних авторів. Серед них роботи В.Беренса,

П.Хавранека, Р.Дамарі, С.Кларка, М.Лунд, Е.Нікбахта, А.Гроппеллі, В.Хойєра та інших.

Розгляд зазначених проблем у дисертаційній роботі відповідає вимогам підвищення ефективності функціонування промислового виробництва при реформуванні відносин власності, що підтверджує наукову та практичну актуальність обраного напрямку досліджень.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є теоретичне обґрунтування, визначення економічного змісту та розробка методичного підходу (основ методики) інтегральної економічної та фінансової оцінки ефективності функціонування промислового виробництва в умовах реформування відносин власності, виявлення чинників, що впливають на прибутковість та визначення їх кількісного впливу.

Відповідно до головної ідеї та мети дослідження визначено такі конкретні завдання:

- в теоретичному й методологічному аспектах розкрити сутність реформування відносин власності та становлення ринкової інфраструктури;
- комплексно вивчити специфіку сучасного соціального та економічного середовища в Україні, яке може сприяти ефективності функціонування промислового виробництва при реформуванні відносин власності;
- висвітлити фінансові аспекти приватизації;
- дослідити проблеми інвестиційної політики в сучасних умовах, зокрема, її економіко-правове середовище;
- дати комплексну оцінку та проаналізувати інвестиційну привабливість господарських об'єктів;
- узагальнити вітчизняний та зарубіжний досвід оцінки ефективності функціонування промислового виробництва;
- сформулювати методологічні основи та розробити методичні підходи (методику) комплексної економічної та фінансової оцінки ефективності функціонування промислового виробництва;
- виявити чинники та визначити їх вплив на прибутковість промислового виробництва.

Предмет та об'єкт дослідження. Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних і прикладних проблем, що виникають при функціонуванні промислового виробництва в умовах становлення ринку.

Об'єктом дослідження є фактори підвищення ефективності промислового виробництва при реформуванні відносин власності.

Методологія та методи дослідження. Дослідження виконано на основі глибокого вивчення спеціальної економічної літератури з питань формування ринкового механізму та ефективності діяльності господарських об'єктів, законодавчих та нормативних актів органів влади України про власність,

приватизацію та розвиток підприємницької діяльності, теоретичних узагальнень та принципів економічної науки.

При дослідженні використовувались прийоми та методи математичної статистики, функціонального та системного аналізу, економіко-математичного та імітаційного моделювання. Обробка результатів дослідження здійснена за допомогою ПЕОМ типу IBM - PC/AT 486 DX4-100.

Інформаційною основою дослідження були матеріали статистичної звітності обласного управління статистики, оперативно-виробнича звітність підприємств, наукові публікації з досліджуваних питань.

Наукова новизна дисертації. Наукова новизна роботи полягає в подальшому поглибленні теоретичних положень з питань формування ринкового механізму, розвитку методичних положень з комплексної фінансово-господарської оцінки ефективності функціонування промислового виробництва.

Новими науковими результатами дисертаційного дослідження є:

- отримання подальшого розвитку методологічних підходів до розуміння власності;
- вироблений методичний підхід в одному з найважливіших напрямків фінансового аспекту приватизації - оцінка вартості господарського об'єкту з врахуванням факторів, що впливають на його прибутковість;
- дано визначення категорії "вартість підприємства" як критерію стану та взаємодії системи факторів, що впливають на його майбутню прибутковість;
- конкретизовано найважливіші проблеми та тенденції інвестиційної політики в промисловості;
- розроблений механізм оцінки та аналізу інвестиційної привабливості промислового виробництва;
- розроблено комплексну систему показників (вимірників) для визначення ефективності функціонування промислового виробництва;
- побудована економіко-математична модель оцінки впливу зміни факторів виробництва на прибутковість.

Практичне значення, апробація дисертаційної роботи. Основні теоретичні положення, методичні розробки, висновки, одержані в дисертаційній роботі, доведено до конкретних практичних рекомендацій. Розроблений механізм підвищення ефективності виробництва на основі вдосконалення оцінки та аналізу фінансово-економічних показників діяльності, що забезпечить підвищення ефективності управління за допомогою економічних методів та важелів.

Окремі висновки, теоретичні положення дослідження використовуються викладачами і студентами вищих навчальних закладів, технікумів, коледжів при вивченні економічних дисциплін, зокрема, економічної теорії, макроекономіки, економіки та фінансів промисловості.

Основні теоретичні положення і практичні результати дослідження доповідалися на: 1-й Міжнародній науковій конференції “Економіка України і світовий досвід” (Івано-Франківськ, 1994), науково-технічній конференції професорсько-викладацького складу ІФДТУНГ (Івано-Франківськ, 1996).

За темою дисертаційного дослідження опубліковано 5 друкованих праць.

Структура, обсяг і зміст роботи. Дисертація складається з вступу, трьох розділів і висновків. Повний обсяг дисертації становить 196 сторінок, містить 19 таблиць на 12 сторінках, 8 рисунків на 6 сторінках, список літератури з 93 найменувань, 2 додатки на 7 сторінках.

У вступі обґрунтовується актуальність теми, мета, предмет і об’єкт дослідження, наукова новизна та особистий внесок автора в розробку наукових результатів.

В першому розділі розглянуті теоретичні аспекти формування та функціонування ринку, реформування відносин власності та становлення ринкової інфраструктури.

Другий розділ присвячений фінансовим питанням приватизації, методам оцінки вартості майна господарського об’єкту, проблемам інвестиційної політики в сучасних умовах.

Третій розділ розглядає методику оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності та економіко-математичну модель впливу змін факторів ринкового середовища на підвищення прибутковості промислового виробництва.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У теоретико-методологічному обґрунтуванні розкрита сутність реформування відносин власності, отримали подальшого розвитку методологічні підходи до розуміння власності. У дисертаційній роботі значну увагу приділено питанням реформування відносин власності, в теоретичному та методологічному аспектах розкрита сутність власності, визначена соціально-економічна роль реформування відносин власності у промисловості, розкриті теоретичні аспекти формування та функціонування ринку.

При розгляді ринкових реформ автор виходить з того методологічного положення, що однією з першочергових умов та факторів формування ринкової економіки та її подальшого розвитку для постсоціалістичних країн є перетворення відносин власності шляхом здійснення процесів роздержавлення і приватизації. Основна мета процесу реформування відносин власності є отримання ефективного механізму господарювання. Історично підтвердженим є зв’язок між приватною власністю на засоби виробництва, з одного боку, та системою конкурентних відносин між виробниками, що сприяє безперервному підвищенню використання всіх факторів виробництва, з іншого.

На думку автора, в даних умовах особливого значення набуває фіксація юридичного аспекту власності, тому що відокремити економічні відносини,

тобто представити їх у вигляді системи економічних категорій без юридичних, неможливо. Таким чином, зроблено формулювання поняття “власність”, як системи прав: право отримувати дохід від засобів виробництва, право приймати рішення про їх використання, право продавати власність, передавати її у спадок тощо.

Методологічні підходи до розуміння власності згруповані та сформульовані таким чином:

1) відношення до власності як до об’єкту (матеріального та нематеріального), з приводу якого складаються майнові (юридичні) відносини суб’єктів, тобто уречевлений зміст власності;

2) відношення до власності як до самої системи майнових (юридичних) відносин між суб’єктами;

3) економічна реалізація майнових відносин, які склалися між суб’єктами на мікрорівні через конкретні способи привласнення, та на макрорівні - через функціонування систем господарства в сукупності її елементів.

Розгляд теоретичних аспектів реформування відносин власності проведено з метою оцінки ефекту приватизації як елементу системних перетворень.

Комплексно досліджена специфіка сучасного соціального та економічного середовища в Україні, умови, які можуть сприяти ефективному функціонуванню промислового виробництва при реформуванні відносин власності. Для успішного здійснення приватизації необхідна наявність розвинутих елементів ринкової інфраструктури, таких як:

- стійкі правові та регламентуючі механізми;
- діючі фінансові ринки, які дозволять здійснювати банківські операції, купівлю та продаж цінних паперів
- гарантія прав приватної власності;
- антимонопольна політика;
- лібералізація цін на внутрішньому ринку;
- комерційне законодавство;
- розвинуті системи оподаткування.

Процес приватизації в будь-якій країні, в першу чергу, приводиться в дію політичними та економічними мотивами і обумовлений фінансовими та соціальними умовами. Виходячи з конкретних національних умов, уряд проголошує цілі політики приватизації, обирає різні методи її проведення. Фактори, які впливають на вибір методів приватизації можна в цілому поділити на дві групи:

- 1) фактори, в основі яких лежать стимули до приватизації;
- 2) фактори, які пов’язані з конкретними обставинами.

До першої групи факторів можна віднести напрямки державної політики, які спрямовані на зміну та вдосконалення характеру відносин держави та промисловості. До другої групи - фінансовий стан та показники діяльності державного підприємства, яке передається в приватну власність; потенціал

інвестиційних ресурсів приватного сектору; наявність ринку капіталу; соціальні міркування.

При здійсненні процесів роздержавлення і приватизації, на думку автора, необхідно розрізняти такі блоки: по-перше, методи приватизації, по-друге, види приватизації, по-третє, способи приватизації, по-четверте, форми приватизації.

Акціонування державних підприємств - це один з найперспективніших напрямків розвитку роздержавлення і приватизації. Слід зазначити, що перетворення їх підприємств в акціонерні товариства саме по собі не створює гарантій поживлення їх виробничої діяльності. Проте, акціонерні відносини в найбільшій ступені доцільні для порівняно великих державних підприємств, володіють якостями, які забезпечать їй сталий розвиток протягом часу. До цих якостей належать:

- концентрація капіталу за рахунок випуску цінних паперів для забезпечення капіталомістких та наукомістких виробництв;

- обмежена відповідальність акціонерів за борги підприємства, що послаблює наслідки невдалого ведення справи;

- залучення до бізнесу широких верств населення, що не мають бажання або можливості займатися підприємництвом самостійно;

- фактична концентрація права приймати відповідальні рішення в руках кількох найбільших акціонерів, яка підвищує ефективність управління.

Потенційні переваги акціонерних товариств мають особливе значення з точки зору можливості їх використання в Україні. Фундамент її економіки становлять великі підприємства машинобудування, металургії, вугільної, хімічної, енергетичної промисловості. Організаційно-правовий статус акціонерного товариства відкритого типу є необхідною передумовою перебудови промислової структури України до такого рівня, щоб вона виробляла конкурентоспроможну продукцію. Це пояснюється насамперед тим, що акціонування поступово створює організований фінансовий ринок і з його допомогою здатне вищукувати ресурси, необхідні для впровадження капіталомістких програм модернізації виробництва, що так необхідно на сучасному етапі розвитку промислового виробництва України.

Таким чином, мета реформ власності (більш вузько - приватизації), як фундаментального елементу системних реформ в перехідній економіці полягає в забезпеченні базових умов для нормального функціонування та самовідтворення майбутньої ринкової системи. Саме в ході трансформації відносин власності в масштабах країни можливе формування нових мотиваційних господарських суб'єктів та передумов для раціональних змін структури виробництва, як головної умови для підвищення ефективності виробництва.

З вищевказаних цілей визначено основний критерій ефективності приватизації: створення умов для економічної реалізації нової системи прав власності, яка орієнтована на ефективність мікрорівня та в цілому системи господарства.

У дисертаційній роботі автором підведені підсумки, визначені переваги та недоліки, помилки, які були допущені в ході проведення першого етапу приватизації. Основними з них є те, що у ході підготовки і проведення приватизації не вирішувалися питання про структурну перебудову підприємств промисловості та залучення інвестицій; пройшов правовий перехід державних підприємств в корпоративні (як правило, акціонерні товариства відкритого або закритого типу) при формальній заміні власника; домінування “внутрішніх” інвесторів, що не дало можливості вирішення питань подолання спаду виробництва, покращення показників виробничо-господарської діяльності; невизначеність структури власності, коли ні одна з груп акціонерів не отримала стійкої більшості в акціонерному капіталі.

На думку автора, необхідно принципово змінити підходи до приватизації з врахуванням ступеню готовності українського суспільства. Головна мета приватизації не стільки заміна власників, скільки придатність цих власників забезпечити економічну ефективність виробництва. Темпи та масштаби приватизації повинні визначатися виключно критеріями економічної доцільності, а сам процес повинен бути забезпечений всіма необхідними елементами ринкової інфраструктури.

Для оцінки процесів перетворення відносин власності у дисертаційній роботі визначені тенденції, прослідковані темпи проведення приватизації та проаналізовані показники виробничо-господарської діяльності приватизованих підприємств промисловості Івано-Франківської області, і, зокрема, підприємств машинобудівної галузі. Процеси перетворення відносин власності в промисловості Івано-Франківської області, як і в цілому в Україні, відбувалися при різкому спаді виробництва, зниженні темпів капітальних вкладень за рахунок всіх джерел фінансування, зниження продуктивності праці, погіршенні фінансового стану. З точки зору фактичного стану справ, виходячи з кількісних показників, які характеризують частку приватної власності, як за кількістю підприємств, так і за їх внеском у виробництво ВВП, процес реформування відносин власності в промисловості Івано-Франківської області можна рахувати задовільним. Проведений аналіз дозволяє зробити висновки про зростання якісних показників в недержавному секторі економіки області, таких як продуктивність праці, фондовіддача.

Переважна більшість недержавних підприємств створено шляхом оренди та викупом товариством покупців. Загальна кількість ВАТ, створених на початок 1997 року в Івано-Франківській області становить 245 підприємств. Тепер центр уваги зміщується на забезпечення якісних зрушень. В першу чергу, особлива увага привертається до глибини продажу акцій. Так, із загальної кількості підприємств, 35,5% повністю завершили продаж акцій, тобто стали власністю акціонерів. На решті з них ще продовжується процес акціонування. Якнайшвидше завершення їх приватизації має виняткове значення з огляду забезпечення контролю з боку власників за діяльністю посадових осіб підприємств, за ефективним використанням матеріальних і фінансових

ресурсів, розробкою та здійсненням заходів, які б дозволили вивести їх з кризового стану.

Вироблений методичний підхід в одному з найважливіших напрямків фінансового аспекту приватизації - оцінці вартості господарського об'єкту з врахуванням майбутньої прибутковості. Важливою проблемою приватизації виступає її фінансовий механізм. У цьому відношенні наявні законодавчі акти досить протирічні, та, що найголовніше, вони не спрямовані на підвищення ефективності діяльності приватизованих підприємств. Елементами фінансового механізму виступають методи оцінки майна, що приватизується, фінансова основа акціонування державних підприємств, принципи і напрямки використання виручки, що отримується бюджетом від приватизації. Фінансовий механізм приватизації в Україні ще не підлягав детальному комплексному аналізу, проте, навіть поверхневий його розгляд свідчить про наявність багатьох недоліків. Спроектвана модель акціонування в країні позбавляє приватизоване підприємство можливості мобілізації додаткових ресурсів на розвиток виробництва шляхом продажу акцій.

При здійсненні приватизації важливим моментом є проведення оцінки вартості майна підприємства, що приватизується. В дисертаційній роботі висвітлені аспекти оцінки вартості майна підприємства, які розглянуті з точки зору ефективності інвестування промислового виробництва.

Найскладнішим при проведенні приватизації є ринкова оцінка вартості майна, що приватизується. На основі проведення детального аналізу Методики оцінки вартості майна підприємства, яка застосовується в Україні та методик країн постсоціалістичного розвитку, розроблена концепція оцінки вартості підприємства. Основним положенням розробленої концепції є те, що підприємство необхідно розглядати з точки зору капіталу, який має приносити прибуток. Крім того, при визначенні вартості підприємства необхідно також врахувати ряд внутрішніх факторів. Серед них:

1) Екологічний фактор. Наявність факторів, що негативно впливають на навколишнє середовище, зумовлюють додаткові витрати, пов'язані з їх усуненням.

2) Наявність на підприємстві "ноу-хау", невстановленого та невведеного в дію обладнання, придбанної та невпровадженої технології, інших технологічних та організаційних рішень. Наявність даного фактору вимагає додаткових капітальних вкладень на введення недіючих активів, при здійсненні яких підприємство отримає додатковий виробничий потенціал.

3) Рівень монополізації виробництва визначає можливість встановлення монополю високих цін на продукцію, вироблену підприємством, що в кінцевому підсумку впливає на рівень прибутковості, а також і на рівень ринкової вартості майна підприємства.

4) Наявність та рівень зношення основних виробничих фондів необхідно оцінити з точки зору можливостей випуску підприємством

конкурентоспроможної продукції, а також необхідність додаткових коштів на модернізацію фондів.

5) Рівень розвитку соціальної інфраструктури підприємства також визначає необхідність проведення додаткових капітальних вкладень в дану сферу.

6) Рівень забезпечення виробництва спеціалістами, психологічний клімат в колективі безпосередньо впливають на розмір майбутнього прибутку і, в кінцевому підсумку, на вартість підприємства.

7) Сталість господарської діяльності, перспективи розвитку ринку продукції. Потенційна прибутковість підприємства невід’ємно пов’язана із стабільністю його господарської діяльності, перспективами розвитку ринку продукції підприємства, тому необхідно врахувати зміну характеру та структури споживання, місткість ринку, конкуренції, ціни.

Таким чином, важливим елементом техніки проведення приватизації є оцінка вартості підприємства, яка включає оцінку його активів, фінансового стану, його місця на ринку та перспектив розвитку, конкурентоспроможності, торгового іміджу та торгової марки, що, в кінцевому підсумку, складає так звану “ринкову вартість”.

Дано визначення категорії “вартість підприємства” як критерію стану і взаємодії факторів, які впливають на його майбутню прибутковість. Визначається доцільним розглядати категорію “вартість підприємства” як критерій стану та взаємодії системи факторів, які впливають на його майбутню прибутковість.

Розроблена автором модель імітує діяльність підприємства: маючи вихідний обсяг матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, воно виготовляє продукцію, реалізовує її на ринку, отримує і розподіляє прибуток, здійснює витрати на придбання для наступного виробничого циклу виробничих ресурсів, які виступають вихідними даними для наступного розрахункового періоду.

Відповідно до цієї моделі, вартість підприємства є функцією від прибутку, який буде одержаний за підсумками діяльності підприємства з урахуванням наведених вище факторів.

Труднощі у застосуванні запропонованої методики можуть виникнути, по-перше, у зв’язку з нестабільністю періоду господарського розвитку, що робить визначення майбутніх доходів відносно приблизними, по-друге, наявністю суб’єктивних факторів, таких як рішення акціонерів або власника про напрямки розподілу прибутку та створення дивідендного фонду.

Алгоритм розрахунку вартості підприємства, який враховує фактори прибутковості може бути використаний не тільки при приватизації, але й при перепродажу підприємств в умовах ринку, виділенні частки у дочірню фірму тощо.

Дослідження процесу приватизації показало, що незначна частка об’єктів була продана за некомерційним конкурсом проєктів (концепцій) розвитку підприємства (в Івано-Франківській області за таким способом приватизації за 1994-1996 роки було приватизовано 18 об’єктів). Цей шлях дав би більші

надходження до бюджету, але й вимагає великих витрат на їх попередню підготовку.

Конкретизовано найважливіші проблеми та тенденції інвестиційної політики в промисловості. Проведене дослідження діяльності приватизованих підприємств промисловості дало можливість зробити висновок, що їх життєдіяльність пов'язана із залученням інвестиційних ресурсів, які дозволять оновити основні фонди, сприятимуть розвитку іноваційних процесів. Реальність цього процесу пов'язана з реформуванням економіко-правового середовища, податкової та амортизаційної політики для створення сприятливого інвестиційного клімату.

У даний момент часу в економіці країни сформувалися групи факторів, що визначають несприятливий інвестиційний клімат. Зазначені мотиваційні фактори, які лежать в площині державної політики, можна вирішити на користь активізації інвестиційних процесів, якщо реалізувати ряд заходів: зниження податків на інвестиції; звільнення від податку частини прибутку, яка спрямовується на структурну перебудову підприємства; введення пільгового оподаткування джерел поповнення обігових коштів; введення пільг для підприємств, які створюють нові робочі місця; пільгове оподаткування оновленої продукції; приведення вартості виробничих фондів до їх реальної вартості; введення механізму амортизації, який би забезпечував відтворювальні процеси; стимулювання залучення засобів та заощаджень населення.

Крім того, існують фактори, які склалися на мікрорівні, що теж діють не на користь розвитку інвестиційних процесів. Це невміння підприємств працювати на ринку, низька якість оцінок потенційного попиту, неефективне управління на підприємстві.

Один з основних способів відбору підприємств - потенційних отримувачів інвестицій - це розгляд конкретних заявок від цих підприємств. На нашу думку, необхідна система критеріїв оцінки перспективності проектів. Серед багатьох критеріїв економічної перспективності проектів слід врахувати ступінь підготовки та досвід роботи управлінського персоналу, наявність ринку збуту продукції підприємства, кваліфікацію робітників і службовців, потреба в додатковому виробничому обладнанні, конкурентоспроможність та якість продукції, фінансовий стан підприємства.

Ці критерії визначені такими напрямками:

- розробка бізнес-планів, в тому числі техніко-економічних обґрунтувань для залучення вітчизняного та іноземного капіталів до участі в реалізації інвестиційних проектів;

- розробка систем управління та контролю за рухом грошових коштів;

- вдосконалення форм бухгалтерського обліку та внутрішнього аудиту;

- розробка стратегії діяльності служб збуту, постачання, сервісного обслуговування;

- створення систем аналізу ринків збуту та вивчення конкурентоспроможності продукції підприємств;

- навчання керівництва підприємств техніці та методам маркетингу та створення служб маркетингу;
- аналіз використання виробничих потужностей;
- вдосконалення управління виробництвом.

Розроблено механізм оцінки та аналізу інвестиційної привабливості промислового виробництва. Сучасні методики визначають найрізноманітніші характеристики інвестиційної привабливості. Одним з найголовніших показників, який ними пропонується, від якого залежить інвестиційна привабливість - це виплачувані дивіденди на акції. На думку автора, на сучасному етапі розвитку акціонерних товариств в Україні, цей показник не може бути використаний, внаслідок того, що більшість підприємств не сплачують дивідендів акціонерам. Крім того, необхідно врахувати, що дивідендний фонд створюється за рішенням власників підприємства після спрямування прибутку у виробничу та соціальну інфраструктуру підприємства. Тому те, що залишається для розподілу за акціями не може бути мірою привабливості.

При визначенні доцільності інвестицій важливо ґрунтовно оцінити існуючий стан фінансово-господарської діяльності підприємства та його майбутні перспективи, спрогнозувати наслідки прийняття інвестиційного рішення. Крім того, не менш важливо оцінити ці наслідки в умовах невизначеності. Таким чином, для оцінки інвестиційної привабливості підприємства необхідний всебічний аналіз його маркетингової, виробничої та фінансової діяльності, використання основних фондів, які визначають прибутковість (рентабельність), яка склалася, та можливості подальшого її підвищення.

Автором пропонується система критеріїв та показників оцінки ефективності діяльності підприємств в умовах ринку та оцінка впливу зміни факторів ринкового середовища на рівень майбутньої прибутковості промислового виробництва.

Як показали дослідження автора, проблема дослідження інвестиційних коштів особливо важлива в машинобудуванні для здійснення структурної перебудови підприємств галузі. Цей процес ускладнюється специфічними проблемами, які існують в галузі. Це - високий рівень енерго- та матеріаломісткості продукції, що виготовляється; несприйняття машинобудівних підприємств до іновацій; слабка виробнича база галузей науково-технічного процесу, на основі якої могли би розвиватися іноваційні процеси; відсутність достатніх мотивацій, що не дозволяє виготовляти продукцію, яка конкурентоспроможна на світовому ринку.

Розроблено комплексну систему показників (вимірників) для визначення ефективності функціонування промислового виробництва. Економічне становлення нових підприємницьких форм господарювання тісно пов'язане з визначенням критеріїв ефективності та відповідної системи

показників. За допомогою спеціальної системи показників можна зробити висновки про ефективність функціонування промислового виробництва.

Розробка системи показників викликана необхідністю постійної оцінки стану діяльності підприємств, їх фінансового положення, перспектив розвитку. Така система показників та критеріїв оцінки дасть можливість прийняття виваженого рішення про доцільність того або іншого напрямку діяльності, інвестування, дозволить вчасно виявити негаразди, тобто буде корисна для власників підприємства. Певна ступінь уніфікації такої системи полегшить оцінку привабливості та надійності підприємств промисловості зовнішніми зацікавленими сторонами - кредиторами, партнерами.

Ефективність господарювання може бути оцінена за системою показників, які дадуть уяву про стан підприємства, а також можливість охарактеризувати перспективи розвитку. Пропонована система показників та критеріїв включає три основні підсистеми:

1. Показники, які характеризують фінансовий стан.
2. Показники ефективності та інтенсивності господарювання.
3. Показники, які характеризують перспективи розвитку.

Схема проведення фінансово-господарського аналізу ефективності функціонування промислового виробництва наведена на рис.1.

Запропонована система показників ефективності господарювання відрізняється від існуючих комплексністю та інтегральним підходом до проведення аналізу та оцінки. Вона містить групу показників, що характеризують фінансовий стан (показники ліквідності, ділової активності, фінансової активності, ринкової активності, ефективності використання оборотних активів, власних джерел спеціальних фондів та резервів, позик банку). До групи показників, що характеризують ефективність та інтенсивність господарювання крім загальноприйнятих показників, таких як фондовіддача, рентабельність виробництва, рентабельність капіталу пропонується визначати інтегральний показник виробничої діяльності, показник інтенсифікації виробництва, темп економічного зростання.

Для комплексної (інтегральної) оцінки ефективності виробничої діяльності підприємства рекомендується використовувати таку формулу:

$$E_{\text{вир}} = \frac{OP \cdot \Pi}{BOП + OЗ + OBФ} \quad (1)$$

де $E_{\text{вир}}$ - комплексний показник оцінки ефективності виробничої діяльності;

OPП - обсяг товарної (реалізованої) продукції;

BOП - витрати на оплату праці;

OЗ - середньорічні залишки оборотних засобів;

OBФ - середньорічна вартість основних виробничих фондів.

Наведений показник дає оцінку ефективності використання економічного потенціалу при здійсненні діяльності. Чим вище його значення, тим краще

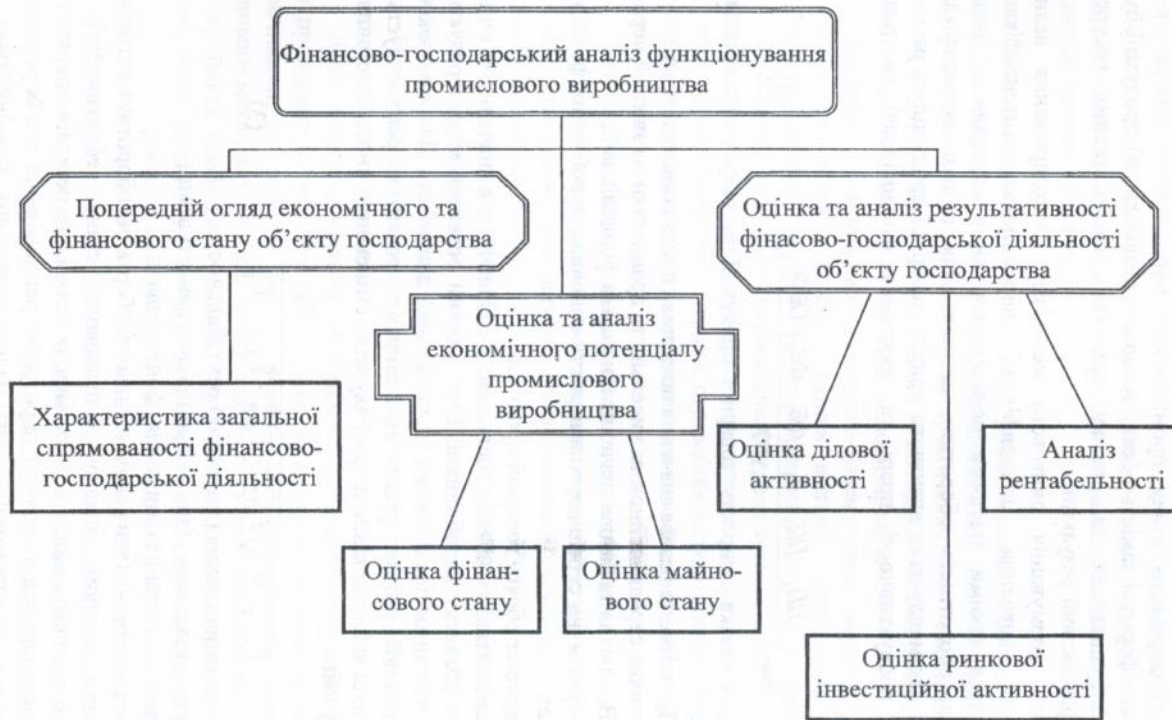

Рис. 1. Схема проведення фінансово-господарського аналізу ефективності функціонування промислового виробництва

здійснюється діяльність та ефективніше використовуються господарські ресурси.

Аналогічний показник може бути розрахований і для комплексної оцінки фінансово-господарського стану промислового виробництва. Для цього в наведеній вище формулі замість обсягу товарної (реалізованої) продукції буде прибуток. Цей показник дає оцінку, при яких господарських ресурсах досягнутий фінансовий результат.

В умовах формування ринкового механізму господарювання велике значення має вивчення інтенсифікації виробництва. Інтенсифікація характеризується такими якісними показниками, як продуктивність праці, фондівіддача, оборотність оборотних активів. Для оцінки інтенсифікації виробництва рекомендується визначати приріст товарної продукції за рахунок підвищення продуктивності праці та зростання фондівіддачі за такою формулою:

$$D_{\text{инт}} = \frac{(\text{ПП}_1 - \text{ПП}_0) \cdot K_1 + (\text{ФВ}_1 - \text{ФВ}_0) \cdot \text{ОВФ}}{\Delta \text{ПП}} \cdot 100 \quad (2)$$

де $D_{\text{инт}}$ - частка приросту товарної продукції за рахунок інтенсивних факторів, %;

$\text{ПП}_1, \text{ПП}_0$ - звітне та базове значення показника продуктивності праці;

K_1 - фактична середньоспискова чисельність працівників за звітний період;

$\text{ФВ}_1, \text{ФВ}_0$ - звітне та базове значення показника фондівіддачі;

ОВФ - фактична середньорічна вартість основних виробничих фондів за звітний період;

$\Delta \text{ПП}$ - приріст обсягу товарної продукції.

Важливим питанням аналізу господарської діяльності є вивчення та оцінка економічного розвитку виробництва. Економічний розвиток характеризується перш за все якісними показниками господарської діяльності. Для комплексної та узагальноючої оцінки рівня економічного розвитку рекомендується, використовуючи якісні показники, розрахувати темп економічного зростання за такою формулою:

$$T_{\text{ек.р}} = \sqrt[4]{T_{\text{ПП}} \cdot T_{\text{ФВ}} \cdot T_{\text{ОБ}} \cdot T_{\text{р}}} \quad (3)$$

де $T_{\text{р}}$ - темп зростання (зниження) рентабельності;

$T_{\text{ПП}}$ - темп підвищення (зниження) продуктивності праці;

$T_{\text{ФВ}}$ - темп підвищення (зниження) фондівіддачі;

$T_{\text{об}}$ - темп зростання (зниження) швидкості обертання оборотних активів.

Заключним етапом аналізу фінансового стану, ефективності та інтенсивності господарювання є узагальнення виявлених резервів покращення фінансово-господарської діяльності та розробка рекомендацій для їх реалізації, виробітка рішень, які спрямовані на оптимальне управління виробництвом.

Запропонована система показників ефективності господарювання поєднує економічний та фінансовий аналіз, що дозволяє окреслити перспективи

розвитку промислового виробництва на основі розрахунку очікуваних доходів та оцінки можливості їх одержання.

Прогнози майбутньої економічного стану та попиту, виробництва та продажу можуть бути лише приблизними, тому що неможливо на основі даних попередніх періодів визначити щось більше, ніж попередню тенденцію. Це здійснюється на практиці, але при цьому виникає абстрагування від врахування факторів невизначеності.

Побудована економіко-математична модель оцінки впливу зміни факторів виробництва на прибутковість. При прогнозуванні майбутнього стану господарювання необхідно врахувати елементи невизначеності шляхом оцінки будь-яких передбачених змін (ризиків), які можуть значно вплинути на здійснення діяльності та отримання бажаного результату.

Автором пропонується економіко-математична модель, алгоритм та програма розрахунку на ЕОМ оцінки впливу зміни факторів ринкового середовища на прибутковість з метою зниження фінансового ризику.

Постановка задачі факторного аналізу реалізується на моделі формування оптимальної виробничої програми та структури витрат, системі вхідної інформації, алгоритмі та програмі отримання результативної інформації. При цьому внутрішні фактори представлені моделлю “витрати-випуск”, а зовнішні - “кінцева продукція-ресурси”.

Результативна інформація дає можливість встановити:

- 1) який обсяг виробництва при існуючій структурі витрат та цінах на кінцеву продукцію, що визначаються ринковим попитом, дадуть бажану величину прибутку;
- 2) які допустимі коливання витрат на виробництво продукції при існуючих обсягах виробництва та цінах на кінцеву продукцію для забезпечення прибутковості виробництва;
- 3) які ціни на виготовлену продукцію є сприятливішими для забезпечення прибутковості виробництва.

Дана модель дозволяє також встановити вплив фактору попиту і пропозиції на продукцію та ресурси. Якщо ціна на ресурси змінюється за будь-якими причинами, то зворотня реакція повинна бути адекватною. Але при аналізі цінового механізму необхідно відрізнити об’єктивні причини від суб’єктивних та прийняти необхідне рішення. Ціновий механізм повинен аналізуватися з точки зору об’єктивно існуючих технологічних нормативів на виготовлення продукції та рівня цін на ресурси, які складаються на “зовнішньому” ринку. Відхилення цін можуть бути викликані такими суб’єктивними умовами ринку, коли ціна відхиляється від вартості під впливом попиту та пропозиції.

З метою управління - аналізу співвідношення “витрати - обсяг виробництва - прибуток”, оцінки ефективності функціонування, гнучкого фінансового планування та прийняття рішень на перспективу, в розробленій моделі всі витрати розподілені на змінні та постійні елементи, між якими існує лінійна залежність. У свою чергу змінні витрати розподілені на групи

(сировина, матеріали, комплектуючі, зарплата та ін.), які визначаються нормою витрат на одиницю певного виду продукції і обмежуються технологічною схемою виробництва та цінами закупки (для зарплати можна говорити про купівлю праці). Обсяг постійних витрат обмежений мінімально необхідними витратами для здійснення організації та управління виробництва. Крім того, враховано наявність певного обсягу фінансових ресурсів.

Тоді прибуток (P) може бути виражений:

$$P = \sum_{j=1}^M C_j \cdot X_j - \sum_{i=1}^N \sum_{j=1}^M b_{ij} \cdot X_j - B_{noc} \quad (4)$$

Отримана наступна екстремальна модель:

$$\begin{aligned} & \text{MAX} \quad P \\ & b_{ij}, \quad i = 1, N; \quad j = 1, M \\ & B_{noc} \\ & \text{При умов} \end{aligned} \quad (5)$$

$$\begin{cases} \sum_{i=1}^N \sum_{j=1}^M b_{ij} \cdot x_j + B_{noc} \leq B \\ b_{ij} \geq b_{ij}^{\min} \quad i = 1, N \quad j = 1, M \\ B_{noc} \geq B_{noc}^{\min} \\ X_j \geq 0 \quad j = 1, M \end{cases}$$

де $j=1, M$ - номенклатура продукції;

$i=1, N$ - групи змінних витрат;

C_j - ринкова вартість j -го виду продукції;

X_j - кількість продукції j -го виду;

b_{ij} - питоми змінні витрати i -ої групи j -го виду продукції;

b_{ij}^{\min} - мінімально необхідні питоми змінні витрати відповідно до технологічної схеми виробництва;

B_{noc} - сукупні постійні витрати;

B_{noc}^{\min} - мінімально необхідні постійні витрати для здійснення виробництва;

B - загальний обсяг фінансових ресурсів.

На основі побудованої економіко-математичної моделі складена програма, яка забезпечує оптимальне планування виробництва в розрізі номенклатури, наявних ресурсів, а також структури розподілу ресурсів за номенклатурними позиціями та статтями витрат. Програма реалізує інтерактивну модифікацію комплексного методу Бокса, де на кожному етапі методу (для кожного вузла комплексу) вирішується оптимізаційна задача лінійного програмування сімплекс-методу (перспективний аналіз). Як допоміжне програма реалізує

кореляційний аналіз взаємозв'язків параметрів виробництва (структура витрат, загальний розмір ресурсу та інші) за минулий період (ретроспективний аналіз). Для забезпечення роботи програми в режимі ретроспективного аналізу передбачений режим роботи підтримки бази даних (сервіс).

Розроблена методика оцінки та аналізу ефективності господарювання та економіко-математична модель максимізації прибутку запропонована та впроваджена на ВАТ "Івано-Франківський арматурний завод".

ВИСНОВКИ

Проведені в дисертаційній роботі дослідження дозволяють зробити такі висновки:

1. Дослідження теоретичних і методологічних аспектів реформування відносин власності та становлення ринкової інфраструктури підтвердило положення про те, що стратегія економічного оновлення повинна базуватися на органічному поєднанні ринкових та державних регуляторів.

2. Проведене дослідження процесів роздержавлення і приватизації дало можливість сформулювати методологічні підходи до розуміння власності, визначити вигоди від приватизації на макро- та мікроекономічному рівнях, окреслити фактори, які впливають на методи приватизації, які необхідно розрізняти, - це види, способи та форми приватизації, сформулювати основний критерій ефективності приватизації.

3. Проведене дослідження функціонування машинобудівної галузі дало можливість зробити висновок, що її життєдіяльність пов'язана із залученням інвестиційних ресурсів, які дозволять оновити основні фонди, сприятимуть розвитку іновативних процесів. Реальність цього процесу пов'язана з реформуванням економіко-правового середовища, податкової та амортизаційної політики для створення сприятливого інвестиційного клімату. Для виявлення інвестиційної привабливості запропонована система оцінки та аналізу.

4. Дослідження фінансового механізму приватизації дозволило розробити модель оцінки вартості господарських об'єктів, яка враховує фактори прибутковості, що може бути використано не тільки при приватизації, але й при їх перепродажу в умовах ринку. Визначається доцільним розглядати категорію "вартість підприємства" як критерій стану та взаємодії системи факторів, які впливають на його майбутню прибутковість.

5. Функціонування промислового виробництва в умовах ринкових відносин тісно пов'язане з визначенням критерію ефективності та відповідної системи фінансово-економічних показників ефективності господарювання. Таким критерієм є прибутковість виробництва. Система показників ефективності господарювання повинна поєднувати економічний та фінансовий аналіз.

6. Для ринкових відносин характерна зміна різних факторів ринкового середовища, що викликало необхідність побудови економіко-математичної

моделі оцінки впливу зміни різних факторів на прибутковість, що дозволяє знизити ступінь фінансового ризику та приймати обґрунтовані управлінські рішення. Розроблена модель дає можливість визначення оптимальної структури виробництва, зниження витрат та максимізації прибутку.

Основні положення дисертації опубліковані в таких працях

1. Васильченко Г.В., Васильченко С.М., Підгорна І.Є. Вибір концепції амортизаційної політики// Сучасний стан та проблеми розвитку економічної науки на Україні.- Тернопіль: Тернопільський інститут народного господарства.- 1993. - Вип.3.- С.104-105.

Автором розкриваються питання удосконалення амортизаційної політики в Україні, зокрема йдеться про подальший розвиток системи прискореної амортизації.

2. Підгорна І.Є. Особливості оцінки ефективності використання нафтогазового технологічного транспорту // Особливості економіки України в перехідному періоді та шляхи вдосконалення економічної підготовки фахівців.- Івано-Франківськ: Івано-Франківський Державний технічний університет нафти і газу.-1996. - С.41-43.

3. Міронов Ю.В., Біруліна О.Ф., Підгорна І.Є. Проблеми відтворення основних виробничих фондів в умовах ринку// Особливості економіки України в перехідному періоді та шляхи вдосконалення економічної підготовки фахівців. Івано-Франківськ: Івано-Франківський Державний технічний університет нафти і газу.-1996. - С.74-78.

Особистим внеском автору є оцінка впливу зовнішніх факторів, які необхідно враховувати при аналізі відтворювальних процесів; розробка напрямків, за якими доцільний розвиток процесу відтворення.

4. Подгорная И. Формирование внутренних инвестиционных ресурсов промышленных предприятий Украины// Бизнес-информ, 1997. - № 20. - С.36-38.

5. Підгорна І.Є. Критерії та показники ефективності функціонування нових організаційних форм в умовах ринку. - Одеса: 1996.-42с. (Препр./ НАН України. Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень).

АНОТАЦІЯ

Підгорна І.Є. Економічні та фінансові аспекти реформування відносин власності в промисловості (на прикладі підприємств машинобудівної промисловості Івано-Франківської області). - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.01 - Економіка промисловості.- Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, Одеса, 1997.

У дисертації досліджуються процеси перетворення відносин власності та становлення нових організаційних форм господарювання в машинобудівній промисловості; визначена специфіка сучасного соціального та економічного середовища в Україні; умови, які сприятимуть ефективному функціонуванню промислового виробництва при реформуванні відносин власності. Виявлені проблеми і тенденції інвестиційної політики в сучасних умовах, визначені шляхи подолання фінансової кризи в промисловості, розроблений механізм оцінки та аналізу інвестиційної привабливості промислового виробництва. Пропонується методика визначення показників та критеріїв оцінки ефективності промислового виробництва в умовах ринку та модель оцінки впливу зміни факторів виробництва на рівень майбутньої прибутковості.

Ключеві слова: відносини власності, інвестиції, ефективність промислового виробництва, прибутковість.

АННОТАЦИЯ

Подгорная И.Е. Экономические и финансовые аспекты реформирования отношений собственности в промышленности (на примере предприятий машиностроительной промышленности Ивано-Франковской области). - Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.01 - Экономика промышленности. - Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, Одесса, 1997.

В диссертации исследованы процессы преобразования отношений собственности и становление новых организационных форм хозяйствования в машиностроительной промышленности; определена специфика современной социальной и экономической среды на Украине; условия, которые будут благоприятствовать эффективному функционированию промышленного производства при реформировании отношений собственности. Выявлены проблемы и тенденции инвестиционной политики в современных условиях, определены пути преодоления финансового кризиса в промышленности; разработан механизм оценки и анализа инвестиционной привлекательности

промышленного производства. Предлагается методика определения показателей и критериев оценки эффективности промышленного производства в условиях рынка и модель оценки влияния изменения факторов производства на уровень будущей прибыльности.

Ключевые слова: отношения собственности, инвестиции, эффективность промышленного производства, прибыльность.

ANNOTATION

Pidgorna, I. Y. Economic and financial aspects of the operation of the privatized industrial enterprises (on the example of the engineering enterprises of the Ivano-Frankivsk region). - Manuscript.

The thesis aims at obtaining a scientific degree of the Associate Professor in Economics (specialization 08.07.01 - Industrial Economy). The Institute of Market Problems and Economic and Environmental Research of the National Scientific Academy of Ukraine, Odessa, 1997.

The thesis aims is studying the problems of property relations transformation and establishing the new organizational structures of business operation in the engineering industry. In this investigation specificity of modern social and economic environment in Ukraine and conditions which will be favourable to effectiveness of industrial manufacture during property relations reforms was determined. The thesis brings out the modern problems and tendency of investment policy, determines the ways of coping with financial crises at enterprises, the method of evaluation and analysis of industrial manufacture investment attractiveness was worked out. We suggest the new approach to determine the evaluation criteria and the indicators of the business operation effectiveness under the market conditions and the methods to evaluate how the change of the indefiniteness factor influences the level of the future profitability.

Key words: property relation, investment policy, effectiveness of industrial manufacture, profitability.

Підписано до друку 6.11.97
Папір фінський

Формат 60x84 1/32
Замовлення 651

Друк офсетний
Тираж 100

Виробничо-поліграфічний відділ ОЦНТЕІ
Україна 270026 м. Одеса, вул. Рішельєвська 28

424 303

AB 38.888